INTEGRAREA CONCEPTUALĂ ȘI CONSTRUIREA IDENTITĂȚII ÎN DISCURSUL PUBLIC ROMÂNESC

Ioana-Silvia SONEA*

CONCEPTUAL INTEGRATION AND IDENTITY CONSTRUCTION IN THE ROMANIAN PUBLIC DISCOURSE

Abstract. The present paper deals with the construction of identity in Romanian political / public discourse. The analysis is done from the perspective of cognitive linguistics, more specifically, that of the theory of conceptual blending, as proposed by Mark Turner and Gilles Fauconnier (1994, 1997, 2002). Concepts such as mental spaces, blended spaces, conceptual metaphors are central to our analysis and help us deconstruct the process of buiding the identitity in Romanian public discourse, the way it is reflected in party slogans, political speeches, press articles or TV shows.

Keywords: *conceptual integration, identity, political discourse, mental spaces*.

1. Cadrul Teoretic

Ne propunem, în cele ce urmează, o incursiune în felul în care se construiește identitatea în discursul public românesc (în special când e vorba de scena politică), folosindu-ne de exemple din ultimul deceniu. Întrucât în analiza de mai jos operăm cu instrumentele *teoriei integrării conceptuale*, vom începe prin a enumera și defini succint câteva dintre conceptele centrale ale acestei teorii. Mai întâi, vom înțelege prin *rețea de integrare conceptuală* o rețea alcătuită din cel puțin patru spații mentale (spațiul-generic, două spații-input și spațiul-amestec). Dacă aceasta e structura unei rețele minimale, în realitate, o rețea de integrare conceptuală poate conține o mulțime de spații-input, între ale căror elemente corespondente se stabilesc *conexiuni*, fie că e vorba de conexiuni între rolurile pe care elementele le joacă în fiecare dintre spațiile mentale, fie că sunt conexiuni metaforice sau analogice. *Spațiul-generic*, pe de altă parte, cuprinde o structură comună celor două *spații-input* (în cazul unei rețele simple).

Pentru exemplificare, ne oprim succint asupra unui slogan de campanie electorală propus de Alianța România Dreaptă (ARD) la alegerile

* Lector dr., Departamentul de limbă, cultură și civilizație românească, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Strada Mihail Kogălniceanu 1, Cluj-Napoca, România (ioanasonea@yahoo.com)

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

din 2012: „Repornește inima României!”. Sloganul, destul de mult discutat la vremea respectivă, a mizat pe originalitate.

Am ilustrat, în figura 1 (Anexa 1), felul în care se suprapun cele două spații mentale activate – spațiul doctor – pacient – boală – tratament și spațiul politician – cetățeni – societate. Alianței România Dreaptă îi corespunde rolul de medic în cel de-al doilea spațiu-input. România, evident, e pacientul bolnav de inimă, iar viitoarele acțiuni politice ale partidului reprezintă „tratamentul”. În spațiul-amestec, reprezentații formațiunii politice se transformă în chirurgi care operează pe cord (mai precis împrumută din caracteristicile acestora – profesionalism, precizie, competență, inteligență), operând un pacient care, iată, se găsește într-o stare foarte gravă: România și situația sa economică și socială. E momentul aici să subliniem că nu toate elementele din spațiile-input vor fi proiectate în spațiul-amestec, doar acelea care, pe de o parte, servesc scopurilor vorbitorului și care, pe de altă parte, nu incomodează logica internă a spațiului nou creat. În unele situații doar unul din două elemente corespondente e preluat, alteori sunt proiecate ambele elemente, iar, în alte situații, chiar elemente fără un corespondent în spațiul-input opus vor fi transferate în spațiul-amestec. Vorbim, așadar, de o *proiecție selectivă*. În fine, în spațiul-amestec vor apărea noi *structuri emergente,* cu alte cuvinte, noutatea care rezultă din procesul de integrare conceptuală. Suprapunând imaginea unor politicieni aflați în bătălia electorală cu cea a unor medici chirurgi operând pe cord un bolnav, în spațiul-amestec apar cel puțin două idei noi: (1) România e un pacient aflat în stare gravă și (2) ARD se găsește în poziția de a-i salva „viața”. De obicei, tendința naturală va fi să „ne concentrăm tocmai pe aceste structuri emergente”[22], lucru absolut firesc, am adăuga noi, întrucât reprezintă noutatea, plusul de sens.

Dacă vorbitorul poate propune o proiecție selectivă, alegând elementele care-i servesc scopului, el nu are propriu-zis control asupra conexiunilor pe care le va activa receptorul. Iată de ce, e discutabilă măsura în care sloganul poate fi considerat unul inspirat sau nu. Înclinăm să credem că, împreună cu elementele pozitive pe care le activează (României i se propune „vindecare”, candidații sunt „chirurgi”, deci, profesioniști adevărați), apar și unele negative: votanții, pe care altminteri ar trebui să-i mobilizăm, să-i determinăm să se simtă parte activă în procesul electoral, se transformă involuntar în pacienți, propunându-li-se un rol eminamente pasiv. În plus, elementul „pacienți” aduce cu sine ideea de neputincios, bolnav, lipsit de putere de decizie.

Aceste *structuri emergente* pot fi generate prin trei modalități principale: *compunere, completare* și *elaborare*[23]. În cazul sloganului ARD

[22] Turner 2001: 74

[23] Fauconnier și Turner 2002: 43

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

„Repornește inima României”, s-a utilizat prima modalitate, *compunerea*, întrucât se preiau elemente din fiecare spațiu mental și se proiectează în spațiul-amestec. Ca rezultat al proiecției selective, în spațiul amestec apar relații noi, inexistente inițial (România - „medicul” salvator). Când elementele corespondente din ambele spații-input sunt proiectate într-un singur element în spațiul-amestec, avem de-a face cu un fenomen numit *fuziune*. Cea de-a doua modalitate – *completarea* – presupune cele mai multe riscuri. Propunându-ni-se o rețea de felul celor amintite mai sus, în interpretarea spațiului-amestec nou creat, receptorul va activa informații de fundal adesea surprinzătoare, care *completează* spațiul cu elemente noi, fără a urma întotdeauna calea anticipată de vorbitor.

În ceea ce privește *elaborarea*, spațiul-amestec *elaborat* va funcționa ca „o simulare” la nivel imaginativ, folosindu-se de informații preluate din spațiile-input, dar și de un set de principii stabilite pentru funcționarea acestuia. Spațiul-amestec e o construcție mentală de tipul „ca și cum”, rapid preluată de vorbitori, remodelată, îmbogățită și, în cele din urmă, recrutată, la rândul său, într-o nouă rețea de integrare conceptuală, într-un joc potențial infinit, non-deterministic, aleatoriu și greu de controlat sau anticipat. Ceea ce, în opinia noastră, e dovada absolută a incredibilei flexibilități cognitive și a creativității umane, pentru criticii teoriei spațiilor mentale a devenit un punct slab, pe care Gilles Fauconnier și Mark Turner încearcă să-l „remedieze” prin așa-numitele principii de eficiență în *The Way We Think*[24].

Unul dintre cele mai interesante fenomene când vine vorba de relațiile care se stabilesc între elementele corespondente din două sau mai multe spații-input e acela de *compresie*. Pe scurt, legăturile dintre două spații mentale de tip input se pot comprima în legături între două elemente în cadrul spațiului-amestec. Să luăm, de exemplu, titlul următor: *USL l-a învins pe Antonescu*. Aparent, enunțul e lipsit de logică. Antonescu a fost unul dintre cei doi co-președinți ai alianței politice USL, iar, la momentul în care articolul cu titlul de mai sus a fost publicat, Uniunea încetase să mai existe. Cum, așadar, putea președintele PNL să fie învins de o alianță inexistentă? Exemplul e interesant, printre altele, și din perspectiva faptului că nu reprezintă, ca în majoritatea cazurilor descrise mai sus, o metaforă. Enunțul pare, la prima vedere, literal, însă operațiile cognitive necesare pentru interpretarea sa corectă sunt complexe.

Mai întâi, vom identifica două spații-input: unul în care se găsește USL-ul, cu cei doi co-președinți ai săi, Victor Ponta și Crin Antonescu, dar și adversarul lor politic, Traian Băsescu, și un al doilea spațiu în care, la o distanță de câteva luni, Victor Ponta și Crin Antonescu rupseseră deja alianța și se găseau de-acum pe poziții opuse. În urma alegerilor

[24] Fauconnier și Turner 2002

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

europarlamentare, Crin Antonescu a obținut un scor mai mic decât s-ar fi așteptat. Explicația vine imediat: „a fost învins de USL". Ceea ce sugerează autorul articolului este că rezultatul slab la alegeri a fost determinat de acțiunile pe care Antonescu le-ar fi întreprins în direcția ruperii alianței, că liderul politic e responsabil pentru dispariția Uniunii Social Liberale, iar electoratul l-ar fi penalizat. În spațiul-amestec nou creat, Antonescu va candida la alegeri împotriva USL (sau a fantomei sale) și va pierde. Observăm că, pentru a obține astfel de relații între cele două elemente din spațiul integrat, vorbitorul va opera o *compresie*. În acest caz, timpul e comprimat. Dacă între cele două evenimente – alegerile europarlamentare și ruperea USL – există o distanță reală în timp de câteva luni, în spațiul-amestec, această distanță e *comprimată*, iar Antonescu va candida direct împotriva USL.

Printre relațiile vitale care pot fi *comprimate* în cadrul spațiului-amestec, cele mai importante sunt *relațiile de timp*, *spațiu*, *cauză–efect*, *de identitate*, *de schimbare*, *de rol*, de *analogie*, *de asemănare, de unicitate, de reprezentare*. Reținem acum următoarea precizare, pe care o considerăm esențială: „Relațiile vitale sunt mult mai puțin statice și unitare decât ne-am imagina. Integrarea conceptuală le comprimă și le decomprimă, dezvoltând noi elemente de sens"[25]. Vom lua în considerare aici doar cazul identității.

2. Identitatea. „Când la Londra e ceață" – un exemplu

Stabilirea identității e luată adesea ca atare, fiind considerată o operație primitivă, când, în fapt, „e rezultatul imaginației, se construiește și se deconstruiește cu ajutorul proceselor imaginative. Avem capacitatea de a conecta spații mentale în care se găsește copilul, adolescentul și, mai apoi, adultul, cu ajutorul unor relații de identitate personală, în ciuda diferențelor evidente, conectând aceste relații cu alte relații vitale, cum ar fi *timpul*, *spațiul*, *schimbarea*. De asemenea, integrarea conceptuală constituie un instrument puternic, cu ajutorul căruia se creează și se dezintegrează identități"[26]. Tocmai acceptarea ei ca un fapt o transformă într-un mijloc important de manipulare. Scenariul pare să primeze întotdeauna asupra elementelor cu care operează. Chestiuni legate de identitatea personajelor, de rolurile acestora (de natură socială sau politică), sunt rapid trecute în umbră, deoarece vorbitorii își „mobilizează" imediat toate resursele pentru a face scenariul să funcționeze, chiar făcând unele compromisuri sau ignorând caracteristici ale personajelor sau cunoștințe anterioare despre acestea.

Este, cu alte cuvinte, ca un joc de șah, în care însă piesele nu-și păstrează identitatea stabilă, jucând, la nevoie, rolul de pion, de nebun sau de rege, în funcție de ceea ce propune scenariul. În emisiunea *În gura*

[25] Fauconnier și Turner 2002: 102
[26] Fauconnier și Turner 2002: 94

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

presei, din 22.01.2014, Mircea Badea comentează aprins cazul accidentului aviatic care a avut loc în Munții Apuseni, în 20 ianuarie 2014. Printre lucrurile care-l nemulțumesc, se găsesc și explicațiile pe care autoritățile le oferă pentru ineficiența cu care au abordat situația de urgență. Trimiterile la vremea rea și la ceață îl determină pe comentator să facă o analogie cu aeroportul Heathrow, din Londra, unde, potrivit tuturor clișeelor (și unui grăunte de adevăr), e mereu ceață. La Londra, e de părere Mircea Badea, nu ar mai ateriza niciun avion, dacă autoritățile române ar administra aeroportul. Telespectatorii acceptă această analogie, deși, în afara condițiilor meteorologice dificile, nu se pot identifica alte asemănări. Heathrow e un aeroport modern, printre cele mai mari din lume, dotat cu lumini de ceață și piste, cu control aerian, în vreme ce victimele accidentului se aflau într-o pădure, undeva în munții Apuseni. Situația e radical diferită și comparația e absurdă, însă receptorul se grăbește să tragă concluziile sugerate de jurnalist: autoritățile din România sunt incompetente, în vreme ce la Londra, totul funcționează bine datorită „eficienței englezești". Scenariul e și aici mai puternic decât caracteristicile fiecărui element în parte. Cunoștințele despre realitate sunt ignorate, pentru ca spațiul-amestec, în care aeroportul londonez e administrat de autoritățile române, să „aibă sens" și să poată funcționa.

Printre personajele cele mai interesante de pe scena politică românească se numără și fostul președinte Traian Băsescu. Merită să facem câteva considerații legate de felul în care i se construiește imaginea publică. Numit, pe rând, „marinarul", „căpitanul" sau „Zeus", personajului i se atribuie caracteristici diferite, în funcție de rolul care i se atașează în cadrul fiecărui scenariu. El devine, astfel, pe rând, căpitanul care scufundă Titanicul, marinarul fără maniere, zeul puternic și autoritar, cu trăsăturile specifice: forță, putere, neseriozitate, incapacitate de a conduce eficient etc.

Un fenomen interesant este ceea ce Fauconnier și Turner numesc „transportabilitatea personajului", dintr-un cadru într-altul, păstrându-i caracteristicile inițiale[27]. Exemplul oferit de cei doi e elocvent. Unul dintre sloganurile folosite într-o campanie electorală împotriva lui Nixon, suna astfel: „Ați cumpăra o mașină la mâna a doua de la această persoană?" Sugestia e clară: președinetele american s-a dovedit necinstit, iar alegătorul nu mai poate avea încredere în el. Personajul, cu toate caracteristicile sale – incorectitudine, lipsă de sinceritate – e „transportat" într-un cu totul alt cadru, dar cu un comportament neschimbat. Din perspectiva teoriei integrării conceptuale, vorbitorul reușește „să extragă regularități din diferite comportamente ale fiecărei persoane și să construiască un *spațiu generic,* cel al caracterului și al identității personale. În același timp, vorbitorul va extrage regularități și din comportamentele diferite ale mai multor persoane,

[27] Fauconnier și Turner 2002, 251

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

obținând un spațiu generic pentru un anumit tip de comportament”[28]. Transportând personajul dintr-un cadru în alt cadru, ne edificăm mai bine asupra caracterului său. Traian Băsescu e transportat de la Palatul Cotroceni la bordul unei nave și, ca în cazul lui Nixon, receptorul e rugat să decidă: „Ați dori să vă aflați pe un vas condus de căpitanul Băsescu?”.

Integrarea spațiilor mentale reprezintă un proces extrem de „puternic, dar care predispune la concluzii părtinitoare și subiective, deoarece *compunerea*, *completarea* și *elaborarea* sunt operații care au loc automat și dincolo de orizontul observației conștiente. De aceea, rareori detectăm conștient infrastructura din interiorul spațiului-amestec, care-l face atât de eficient”[29]. Suntem „furați” de „logica” argumentului și nu ne mai punem întrebări în legătură cu presupozițiile care stau la baza scenariului propus.

3. Victor și Viktor. What’s in a name?

Pornim în demonstrația noastră de la celebra scenă a balconului din *Romeo și Julieta* (actul II, Scena II). Tânăra se adresează băiatului pe care tocmai îl descoperise ca fiind fiul dușmanilor familiei sale:

„Vrăjmaș
Mi-e numele tău numai! Tu rămâi
Același, chiar de n-ai fi Montague!
Ce-i Montague? – Nu-i mână, nu-i picior,
Nu-i braț, nu-i față, nici o altă parte.
Un nume ce-i? – Un trandafir, oricum
Îi spui, exală-același scump parfum!
Așa, Romeo, de nu-i spun Romeo
Nu pierde din desăvârșirea lui
Nimic... O, neagă-ți numele, Romeo!
Și-n schimbul unui nume care n-are
Nimic cu tine-a face, – ia-mă toată!”[30].

Fără a ne lansa într-un complicat proces de integrare a spațiilor mentale, construind legături între trandafirul Julietei și bine-cunoscutele simboluri și însemne electorale de pe scena politică românească (orice asemănare fiind întâmplătoare), vom remarca doar că dramaturgul englez formulează aici câteva întrebări profunde legate de relația atât de discutată dintre cuvinte și realitate.

În *The Stuff of Thought. Language as a Window into the Human Nature*, Steven Pinker oferă câteva răspunsuri la această problemă spinoasă. Pornind de la ideea că problema referențialității se pune diferit în cazul

[28] Fauconnier și Turner 2002, 252
[29] Turner 2001, 75
[30] Shakespeare 1964, 173

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

numelor proprii, față de cele comune, acesta remarcă: „Un nume nu poate fi *definit* cu ajutorul altor cuvinte, concepte sau imagini. În schimb, el *indică* direct către o entitate din lumea reală, pentru că, la un moment dat în timp, acea entitate a fost botezată cu acel nume. Numele e legat de acea persoană, indiferent ce a făcut sau face și indiferent cât de multe știm despre acea persoană. Un nume indică o entitate precisă în lumea reală, în același fel în care eu pot arăta către piatra care se găsește în fața mea în acest moment.”[31].

Faptul că un nume propriu *trimite* către o entitate precisă din lumea reală e mai puțin relevant, credem noi. Mai interesantă ar fi o explicație privind modalitățile prin care se realizează acest lucru. Prin ce procesele cognitive reușește un vorbitor să conecteze informații diverse despre un personaj pentru a-l recunoaște, cum reușește acesta să unească diferitele instanțe ale aceluiași personaj care suferă adesea schimbări radicale în timp și care l-ar face de nerecunoscut? Compresia și decompresia unor relații vitale (de timp, spațiu, schimbare etc.) joacă un rol important în acest proces. „Identitatea poate părea primitivă și inanalizabilă, însă ea este lucrarea imaginației” (Fauconnier și Turner 2002, 115).

La o reuniune a Partidului Socialist Ungar (MSZP), care a avut loc în martie 2013 la Budapesta, Victor Ponta, invitat de onoare, își începea astfel discursul[32]: „Dear Comrades, Ladies and Gentlemen, I am grateful that you invited me here today. You are right. *I am Romanian and my name is Victor*. But that’s why I’m here today. To express my respect and my friendship for the Hungarian Socialist Party, for your country and for your people.”[33].

Sala izbucnește în râs și în ropote de apalauze. Un enunț cât se poate de literal și de banal – „Sunt român și numele meu e Victor” – stârnește amuzamentul auditoriului. Grice invocă *Maxima calității* – „nu spune ceea ce crezi că e neadevărat” – atunci când încearcă să explice ironia, metafora sau ceea ce numim convențional „sens figurat”[34]. Potrivit *principiului cooperării*, atunci când receptorul e conștient de faptul că vorbitorul rostește un enunț despre care știe că e neadevărat, va considera enunțul drept metaforic sau ironic sau având un sens figurat. Grice nu explică, în postularea principiului, cum se ajunge la acest „sens figurat” și cum reușește receptorul să-l înțeleagă corect. Rămâne totuși un mister felul

[31] Pinker 2007, 11

[32] Fragment din discursul rostit de Victor Ponta la reuniunea Partidului Socialist Ungar (MSZP), în 9 martie 2013, la Budapesta. Preluat de pe http://www.youtube.com/watch?v=bjD2bE3ZO_s (accesat în 10.12.2013).

[33]„Dragi tovarăși, doamnelor și domnilor. Vă mulțumesc că m-ați invitat azi aici. Da, aveți dreptate. Sunt român și numele meu e Victor. Dar de aceea mă găsesc azi aici. Ca să-mi exprim respectul și prietenia față de Partidul Socialist maghiar, față de țara dumneavoastră și cetățenii săi.”

[34] Grice 1989

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

în care se naște umorul și ironia în cazul enunțului de mai sus, unul perfect adevărat și literal, de altfel. „I am Romanian and my name is Victor" „indică direct către o entitate din lumea reală" – Victor Ponta, cetățean român și prim-ministru al României la data rostirii discursului. Pentru o interpretare corectă a enunțului, receptorul va face operații complexe de integrare a unor spații mentale diferite. Două nume proprii – România și Victor –, trimițând la realități cât se poate de concrete și de exacte, determină interlocutorul să activeze cunoștințe din memoria de lungă durată, cunoștințe de fundal, dar și emoții adesea complicate. O țară, cu granițele sale, dar și cu trecutul sau istoria sa, dincolo de faptul că se referă la un teritoriu anumit și la cetățenii săi, are o identitate complexă. Iată, din perspectiva celor prezenți la congresul Partidului Socialist din Ungaria, România e vecinul care, după al doilea război mondial, a preluat un teritoriu ce le-a aparținut pentru o perioadă îndelungată de timp.

Victor, sau mai precis Viktor, pe de altă parte, este și numele primului-ministru maghiar, adversar temut al Partidului Socialist din Ungaria. Prin urmare, pare a spune Victor Ponta, sunt sortit să nu vă câștig inima – vin din România, știu ce simțiți în legătură cu această țară și, pe deasupra, mă mai numesc și Victor. Dar premierul nu oferă această explicație. El observă scurt și spășit doar că se numește Victor și că este din România. Pentru a interpreta corect enunțul și a identifica sursa umorului, receptorul va face operații complexe de compresie și de decompresie a unor relații vitale *de identitate* (Victor Ponta / Viktor Orban), *de timp* (România / Ungaria – conflictul istoric), *de cauză – efect* (România și Ungaria își dispută un teritoriu, ceea ce determină o antipatie istorică între cele două țări, iar Victor Ponta e cetățean român, prin urmare antipatia se va extinde – metonimic – și asupra sa.). Adversativul *dar* vine să-i confirme receptorului că interpretarea sa e cea așteptată de vorbitor: „în ciuda faptului că sunt român și în ciuda faptului că port numele adeversarului dumneavoastră politic, am venit aici pentru a vă asigura de respectul și de prietenia mea.".

Versurile lui Shakespeare se potrivesc ca o mănușă în acest context: „Vrăjmaș mi-e numele tău numai! Tu rămâi / Același, chiar de n-ai fi Montague! / Ce-i Montague? – Nu-i mână, nu-i picior, / Nu-i braț, nu-i față, nici o altă parte. / Un nume ce-i? – Un trandafir, oricum / Îi spui, exală-același scump parfum!". Și totuși, în politică nu e ca-n dragoste (în ciuda numeroaselor metafore care ar sugera o anumită „apropiere" între cele două), deși, la fel ca-n dragoste, aproape nimic nu e neutru din punct de vedere emoțional. Un nume propriu, în pofida exactității cu care se referă la un *anumit* individ care a existat sau există într-un spațiu dat, odată invocat, poate provoca schimbări în felul în care un personaj politic e perceput în spațiul public. Când președintele Barack Obama a candidat pentru prima dată la președinția Statelor Unite ale Americii, adversarii săi politici s-au „jucat" cu asemănarea evidentă dintre numele acestuia – Obama – și numele

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

celui mai mare dușman al administrației americane – Osama Bin Laden. Chiar dacă, în mod evident, între cele două personaje nu există nicio apropiere – unul fiind adeptul valorilor democratice, celălalt, lider temut al unor grupări teroriste – simpla asemănare la nivelul complexului sonor al celor două nume (Obama/Osama) a fost suficientă pentru a se transfera câteva din caracteristicile celui de-al doilea asupra candidatului la președinție. Pe de o parte, în spațiul-input 1, se găsește Barack Obama, cetățean american, reprezentant al Partidului Democrat, promotor al valorilor liberale, iar, pe de altă parte, în spațiul-input 2, se află Osama Bin Laden, conducător al mișcării teroriste al-Quaida. Suprapunând cele două spații mentale, se obține un spațiu-amestec în care cele două personaje sunt comprimate într-unul singur. Așa cum se întâmplă deseori, spațiul-amestec va influența și conținutul spațiilor-sursă. În acest caz, caracteristici ale personajului Osama vor fi transferate asupra lui Barack Obama. Identitatea unei persoane e complexă și, de aceea, în felul în care o înțelegem sau ne relaționăm la ea în viața de zi cu zi, ne vom folosi de o variantă simplificată, ușor caricaturizată, în care contează doar câteva trăsături dominante. Ar fi imposibil să apelăm la toate cunoștințele pe care le deținem despre personajul respectiv, despre trecutul sau prezentul său, la amintiri (de natură perceptuală, emoțională sau de alt tip) legate de toate instanțele în care ne-am întâlnit, într-un fel sau altul, cu acel personaj. Este esențial, așadar, să urmărim trăsăturile sau cunoștințele asupra cărora ne oprim. În cazul lui Barack Obama, în urma suprapunerii cu personajul Osama Bin Laden, printre informațiile recrutate din memoria de lungă durată vor fi și cele legate de originea sa. Deși cetățean american, Obama e fiul unui kenyan și este, deci, afro-american. Tema străinului care amenință valorile clasei de mijloc americane se numără printre preferatele Partidului Republican. Un *străin* precum Osama amenință siguranța statului american și a cetățenilor săi. Un alt *străin*, Barack Obama, dorește să devină președintele Statelor Unite.

În emisiunea sa „Deziluzia optică”, Felix Rache propune și el numeroase jocuri de cuvinte, pornind de la nume proprii. Oferim mai jos doar câteva exemple:

(1) „*Băsic* Instinct. Deşi nu joacă prea convingător în ochii electoratului, doamna Udrea reuşeşte să ia în fiecare an Oscarul pentru costume... Și genți.” – o trimitere la filmul de lung metraj „*Basic Instinct*” (cu suprapunerea a două personaje feminine: Elena Udrea și Sharon Stone).

(2) „Toate Frunzele Sus! Sorin *Frunzăverde* şi Elena *Frunză Scumpă*, care a aruncat milioane de euro pentru promovarea frunzei ca brand turistic al României. De altfel, Elenei Udrea îi place foarte mult culoarea verde, aceasta fiind prezentă în toate lucrurile care o înconjoară: verzişorii, preşedintele Masă-Verde şi mai ales frumoasele sale genţi din piele de crocodil.”.

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

(3) Frații *Petrecuș*.Traian Băsescu, un ţăran din Nana venit la iarmaroc. Nu arată el chiar ca din *Târgu-Frumos*, dar de la toamnă mi-e ca nu cumva să se ducă la *Târgu-Ocna*. Textul e însoțit de imaginea președintelui Train Băsescu, îmbrăcat în costum tradițional maramureșean.[35]

(4) Porecla lui Victor Ponta – *Micul Titulescu* – a făcut carieră la începutul anilor 2000. Ea a pornit de la ceea ce s-a vrut a fi un compliment pe care Adrian Năstase l-a făcut într-o împrejurare discipolului său, însă, așa cum se întâmplă mereu cu complimentele exagerate, efectul a fost contrar. După modelul Micuța Picasso, Micul Paris, Mica Veneție, Micul Titulescu a fost folosit de nenumărate ori ironic la adresa lui Victor Ponta (adesea cu accent pe „micul", mai degrabă decât pe „Titulescu").

Pinker găsește procesul de creare de noi termeni „încăpățânat de haotic". „Această imprevizibilitate e o lecție pentru felul în care ar trebui să înțelegem cultura umană în general. La fel ca în cazul cuvintelor, practicile culturale – moda, ritualurile, credințele comune – trebuie propuse de un inovator, acceptate de cei din jurul său și, mai apoi, extinse la un cerc mai larg de cunoștințe, și tot așa, până când devin endemice la nivel de societate"[36]. Autorul american situează acest proces undeva între „alegere personală" și „contagiere socială".

Steven Pinker oferă și un exemplu: termenul *bushlips*, apărut în urma campaniei din 1988 a lui G.W: Bush, care a avut următorul slogan: „Read my lips. No new taxes!" („Citiți-mi pe buze. Fără taxe noi."). Expresia „read my lips" reprezintă o modalitate fermă de a cere cuiva să asculte ceea ce ai de spus. Cu alte cuvinte: „Deschideți bine urechile! Fără taxe noi." Dar pentru că președintele nu s-a ținut de această promisiune, a apărut termenul *bushlips* (cu sensul de „retorică politică nesinceră")[37].

Un exemplu de termen care s-a dovedit a fi „contagios" a fost cel de „băsist". Acesta a fost propus de o parte a presei care se opunea președintelui Traian Băsescu și însemna „admirator al președintelui Traian Băsescu; adept al politicii acestuia". A încercat și Mihai Răzvan Ungureanu, într-un discurs public, să propună un termen asemănător, îndemnându-și cu entuziasm susținătorii: „Fiți ungurenii mei!", însă rezultatul nu a fost cel așteptat. Statutul de mentor sau guru politic e rezervat celor cu experiență politică, iar etapele nu pot fi sărite atât de ușor. Desigur, termenul *băsist* a avut, de la bun început, conotații negative, însă, de câteva ori, el a fost asumat de cei care-l susțin deschis pe președinte și a pierdut astfel din încărcătura sa negativă. E un exemplu perfect pentru soarta imprevizibilă pe care astfel de termeni o au, în clipa în care sunt preluați de comunitate.

[35] https://www.antena3.ro/deziluzia-optica, consultat în 20.08.2019.
[36] Pinker 2007: 17
[37] Pinker 2007: 17

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

4. Concluzie

Concluziile sunt, în acest punct, previzibile. Dacă în cazul limbajului de tip persuasiv, argumentaţia, mijloacele retorice, caracterul oratorului şi puterea lui de a genera pasiuni în auditoriu urmăresc satisfacerea scopului propus[38], adesea unul cât se poate de clar, lucrurile sunt mai puțin clare sau controlabile în cazul receptorului. Faptul că funcționarea creierului se bazează pe stabilirea unui număr potențial infinit de conexiuni între informațiile pe care le extragem din interacțiunea cu lumea și pe care le înnoim *permanent* face ca reacțiile noastre și deciziile pe care le luăm să fie imprevizibile. Dacă procesul de cunoaștere a lumii ar fi unul mai puțin complex, am fi mult mai expuși pericolului manipulării, fiindcă ar fi de ajuns ca un agent politic și social să controleze informația preluată și procesată de creier pentru a obține efectele pe care le dorește, însă, pentru că ființa umană e capabilă să combine informații noi cu altele stocate în memorie, să le integreze, să creeze și să recreeze legături de cele mai multe ori impredictibile, aceasta este mai greu de influențat decât ne imaginăm. Pe scurt, vedem în bogăția de elemente implicate în procesele de gândire, fie ele conștiente sau inconștiente, tocmai o garanție, și nu o limitare a libertății individuale, prin imposibilitatea manipulării conexiunilor potențial infinite pe care le stabilim, în timp real, în întâlnirea cu lumea și cu celălalt.

Bibliografie

Dragoş 2000 = Elena Dragoș, *Introducere în pragmatică*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă.

Fauconnier 1994 = Gilles Fauconnier, *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Fauconnier 1997 = Gilles Fauconnier, *Mappings in Thought and Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Fauconnier și Turner 2002 = Gilles Fauconnier, Mark Turner, *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, New York, Basic Books.

Grice 1989 = H. Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, London, Harvard University Press.

[38] Dragoş 2000: 6–7

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)

Pinker 2007 = Steven Pinker, *The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature*, London, Penguin.

Shakespeare 1964 = William Shakespeare, *Antologie bilingvă.* Volum alcătuit de Dan Duțescu și Leon Levițchi, București, Editura Științifică.

Turner 2001 = Mark Turner, *Cognitive Dimensions of Social Sciences*, Oxford, Oxford University Press, USA.

Anexa 1

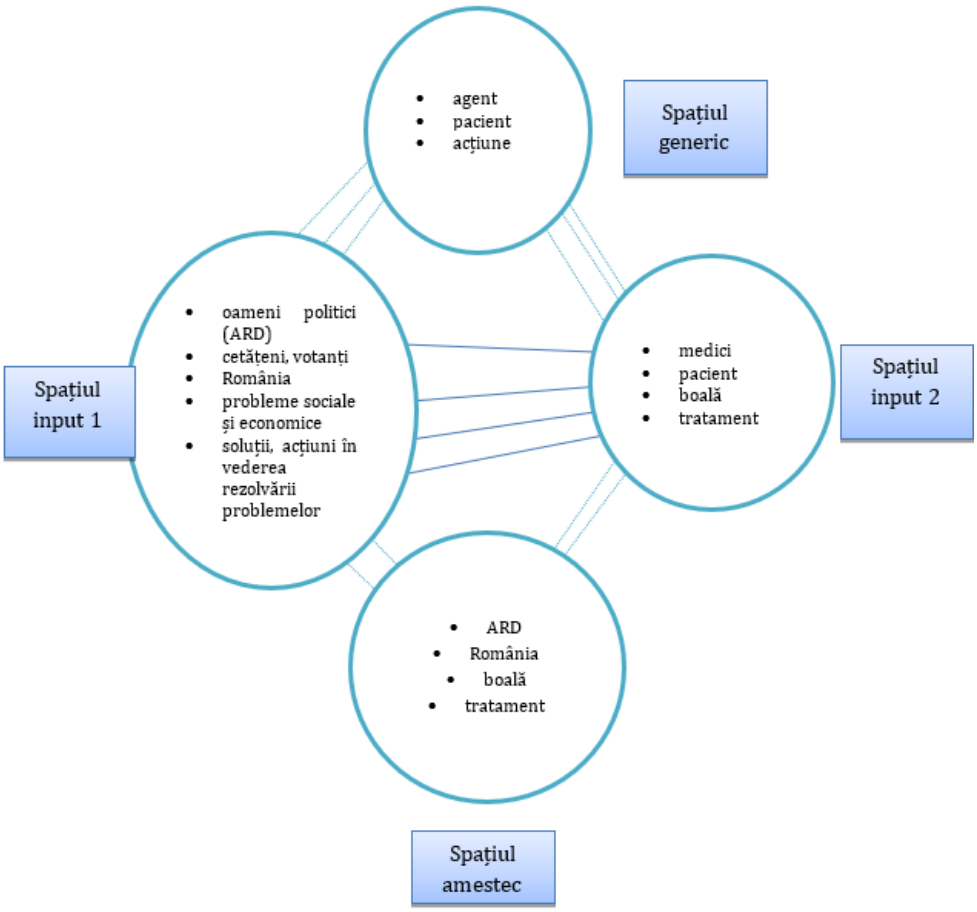

Figura 1. Sloganul ARD „Repornește inima României”. Reprezentarea grafică a rețelei conceptuale.

BDD-A32218 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:50 UTC)